

Egy firenzei sírköve a középkori Budán

Bene di Jacopo del Bene szerencsétlenül végződött követjárása

1987-ben Lővei Pál volt az, aki összekötötte egy a korábban Henrikként, majd pedig Bernardus-ként olvasott, a Budapesti Történeti Múzeumban őrzött sírkövet Bene di Jacopo del Bene (†1376) firenzei jogi doktor személyével.¹ Bene a sírlap felirata szerint 1376-ban halálozott el Budán, s a hiányzó magyarországi egyéb történeti forrásoknak köszönhetően ez volt az egyetlen adat, amely eddig rendelkezésre állt róla. A Del Bene család neve a Zsigmond-kori Magyar Királyság történetével kapcsolatban már ismert volt, mégis a csekély adatok csak néhány elemét világították meg működésüknek, s így Bene di Jacopo del Bene személyét egyáltalán nem, családját pedig csak elenyésző mértékben tárgyalta a hazai szakirodalom.² A nemzetközi kutatásban Hidetoshi Hoshino és Armando Saporio foglalkozott a család több tagjának történetével a XIV. századi firenzei posztóiparral összefüggésben, de ezekben Bene di Jacopo személye éppen csak említést nyert.³

Ismertek későbből, Zsigmond király (1387–1437) korából firenzeieknek tulajdonítható sírlapok, mégis Bene sírköve tekinthető a legkorábbi ilyen fajta emlékeknek, amely a középkori Magyar Királyság területéről fennmaradt.⁴ A tárgy különlegességét az is adja, hogy ebben az esetben nem egy Budán megtelepedett firenzei temetkezéséről van szó, hanem egy olyan személyéről, aki röviddel halála előtt érkezett a városba. A jelen tanulmányban arra vállalkozom, hogy egyrészt igazoljam Lővei Pál olvasatát a sírlap feliratával kapcsolatban, másrészt pedig hogy új írott és vizuális forrásokra támaszkodva kontextusba helyezzem a budai sírkő és tulajdonosa, Bene di Jacopo del Bene történetét.

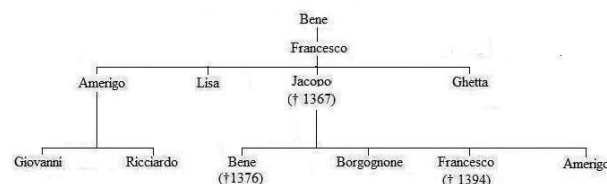
A Del Bene család egyike volt azon ősi firenzei családoknak, akik történetüket legalább a XII. századra vezethették vissza. Tagjai az évszázadok folyamán főként távolsági kereskedelemmel foglalkoztak és gazdasági befolyásukat gyakran váltották politikai tőkére a firenzei városvezetésben. A legnagyobb vagyonra talán a XIV. század közepére, Jacopo di Francesco del Bene tevékenységének köszönhetően tettek szert, aki a korabeli Firenze egyik legfontosabb távolsági kereskedője volt. Négy fia közül Francesco folytatta apja nyomdokait és komoly érdekeltségeket szerzett a távolsági posztókereskedelemben a század közepére.⁵ A család évszázadok óta a politikában a guelf párt oldalát erősítette, s így Francesco az 1378-as posztómunkások (*ciompi*) felkelésének kirobantásának egyik legaktívabb résztvevője volt. Politikai szerepvállalásának köszönhetően 1382-ben száműzték

szülővárosából, ahova csak 1387-ben térhetett vissza.⁶ A száműzetésben osztozott vele első unokatestvére és kereskedőtársa, Giovanni d'Amerigo del Bene is, akivel Francesco szoros családi és kereskedelmi kötelékeket ápolott.⁷ Francesco testvérei közül Borgognone és Amerigo szintén kereskedők lettek, míg negyedik testvérük, Bene ellentétben fivéreivel, de hasonlóan egyik első fokú unokatestvérükhöz, Ricciardo d'Amerigo del Benéhez, a jogi pályán kereste boldogulását.⁸

Bene minden bizonnyal fiatalon, 1356-ban került a Bolognai egyetemre, ahol legalább 1366-ig kánonjogot tanult a kor egyik jelentős tanárától, Giovanni Calderinitől. Calderini tanain több firenzei is nevelkedett abban az időben, így többek között egy másik fontos jogtudós Lapo da Castiglione, aki mesterével együtt ahhoz az intellektuális körhöz tartozott, amelynek tagjai között a XIV. század közepén ott találjuk Francesco Petrarcat (1304–1374) és a krónikáíró Giovanni Villanit (1276–1348). S ennek köszönhetően Bene a híres krónikaíró unokájával, Filippo di Matteo di Giovanni Villani is ismeretséget ápolott.⁹

1366-ban Benét az egyik firenzei templom, a Santa Maria Sopra Porta (San Biagio)-ba nevezte ki a pápa, V. Orbán (1362–1370) priornak, amely a XIII. századtól kezdve adott otthont a várost kormányzó guelf párt üléseinek. Bene, mint az egyik vezető guelf család tagja, apja pápai udvarban szerzett kapcsolatainak köszönhetően kinevezését, számos más firenzei pályázó ellenében, akkor még mint bolognai egyetemi hallgató.¹⁰ Bene ezt követően 1372. januárjára már bizonyosan megszerezte a jogi végzettséget, amikor már hitelesítőként szerepelt a guelf párt reformhatározatainak írásba foglalásánál.¹¹ Pár évvel később, 1376. április 24-én választották meg társával Simone di Rinieri Peruzzival a firenzei városi tanács, a Signoria követének a Magyar Királyságba.

A korabeli Firenzei Köztársaságban a követeket szabályszerűen választották ki: a követség mindig legalább egy politikust, jelen esetben Simone Peruzzit és egy

1. ábra. A Del Bene család genealógiai táblája

1. kép.

jogi doktort, vagy más tanult tudóst jelentett, aki ebben az esetben Bene del Bene volt. A követek személye és társadalmi rangja összhangban volt a követtség fontosságával és a célszemély politikai jelentőségével. Az 1370-es évek közepén Firenze külpolitikája szempontjából minden kétséget kizáróan a legfontosabb kérdés a Pápai Államhoz kapcsolódott. Firenze megelőzendő politikai elszigeteltségét az Itáliai-félszigeten belül, 1375-ben szövetségre lépett Milánó urával, Bernabò Viscontival (1354–1385), így létrehozva egy pápaellenes ligát. Az 1375 és 1378 között tartó konfliktusok a Pápai Állam és a Firenzeni Köztársaság között késztették arra az Avignonban székelő XI. Gergely (1370–1378) pápát, hogy 1377-ben áthelyezte székhelyét Rómába, s ezzel előkészítette a nagy egyházszakadást.¹² Az átmeneti állapotot, amely a pápaság központjának Avignonból Rómába való visszahelyezését jelentette, híven példázák a pápa titkárnak, Francesco Bruninak levelei, amelyek firenzei ismerőseinek, közöttük Bene di Jacopo del Benének és apjának Jacopo di Francesco del Benének is írt.¹³ Ezekből a levelekből egyértelműen látszik, hogy Bene jól informált volt a pápaság és Firenze kapcsolatát érintő aktuálpolitikai kérdésekben, s ez komoly szerepet játszhatott követté választásában. 1376-ban Bene del Bene és Simone Peruzzi követtségének legfontosabb célja az volt, hogy ennek a pápaellenes liga ügyének megnyerjék Európa egyik legfontosabb guelf uralkodóját, a

2. kép.

magyar királyt, I. (Nagy) Lajost (1342–1382).¹⁴ Ugyanakkor a firenzei városi vezetéssel egy időben maga a római pápa, XI. Gergely is felismerte a politikai lehetőségeket egy a magyar királlyal kötendő szövetségben, és mialatt a követek Buda felé tartottak, levelezésbe bocsátkozott a magyar királlyal, szövetséget ajánlva neki.¹⁵ Firenze számára a követtség politikai súlya azonban nemcsak a római pápa ellen szerveződött ligában érződött, hanem abban is, hogy az 1376-os év a posztómunkások, a *ciompi* felkelésének (1378) előestéje is volt, s ennek kiobbantásában Bene családjának, valamint Simone Peruzzinak és barátainak (köztük messer Lapo da Castiglionchionak) komoly szerepük volt.¹⁶ A firenzei városi vezetés döntése, amely szerint Bene di Jacopo del Benét és Simone di Rinieri Peruzzit küldte Nagy Lajos udvarába, komoly politikai megfontolásokon alapult.

Minden bizonnyal a követtség súlyának mérlegelésekor jutott a városi tanács arra a döntésre is, hogy milyen mértékű tiszteletdíjat kapjon a két követ megbízatásuk teljesítéséért. A követtségek folyamán – mint minden fontosabb városi tisztség betöltésekor – a megbízottak napidíjat kaptak, amelynek mértékét a város statútumai szabályozták, ugyanakkor ettől a városvezetésnek lehetősége volt némiképp eltérni. Bene esetében ez a tiszteletdíj napi három firenzei aranyforintot, 19 soldust és 8 denarust jelentett, amely a hatvannapos követjárásra kivetítve 192 aranyforint és 6 soldus volt.¹⁷ Összehasonlítva más korabeli követjárásokon kapott tiszteletdíjakkal, ez az összeg viszonylag magasnak mondható.¹⁸ A tiszteletdíjakat a követek az útiköltség visszatérítésén felül kapták. Az útiköltségek pontos megállapítása érdekében minden követtség alkalmával napra levétített, részletes bevételi-kiadási naplót vezetett az egyik követ, lejegyezve az aznapi eseményeket is. Sajnos Bene és Simone követjárásával kapcsolatban ez a füzet nem maradt fenn, mint ahogy az általuk a Signoriához intézett levelek sem. A követeknek útjuk során és a célállomásra való megérkezésük után is folyamatos beszámolási kötelezettségük volt a firenzei városi vezetés felé, amely általában a napi rendszerességű levélváltást jelentette. Ebben az esetben csak két, a Signoria által a követeknek írt levél másolata maradt fenn a városvezetés iktatókönyveiben. Innen és néhány közvetett adatból feltételezhető csupán a követek itineráriuma Firenze városától Budáig.

Annak ellenére, hogy 1376. április 24-én már megválasztották őket, és két nappal később, április 26-án a Signoria már levélben értesítette a budai királyi udvart a követek érkezéséről, Bene és Simone minden bizonnyal csak hetekkel ez után indultak útnak.¹⁹ Mivel Bene tiszteletdíja, amelyet halála után az örökösök a Signoriától követeltek, hatvan napra szólt, és a sírfelirata tanúsága szerint július 11-én halálozott el, ezért a követek minden bizonnyal május 12-én indultak csak útnak Firenzéből. Ennek némiképp ellentmond a Signoria levele, amely szerint május 14-én már Padovában voltak a követek, amely átlagos körülményeket figyelembe véve hatnapi járóföld volt Firenzétől.²⁰ Padovából még hosszú út vezetett a Magyar Királyságba, amelyet legtöbbször a követek Velencéből induló hajón, a part mentén hajózva tettek meg, az Isztriai-félsziget érintésével Zeng kikötőjéig, amelyet a Magyar Királyságba induló itáliaiak a legtöbbet használtak.²¹ Így feltételezhetően valamikor május vége felé érték el a követek a kikötőt, s innen további körülbelül tíz nap lehetett az út Budáig.²² Tehát a követek valamikor június első napjaiban érkezhetek Budára.

A korabeli embereknek egy hosszabb utazás komoly egészségügyi kockázattal járt. Gyakran betegedtek meg hajózás közben vagy a nyári meleg miatt megromlott ételek fogyasztásától. Továbbá a folyamatos lovaglásról fizikailag, míg az út hosszától gyakran szellemileg is kimerültek. Minden bizonnyal ez történhetett a középkorú Bene di Jacopo del Benével is, aki pár héttel lehetséges megérkezésük után, július 11-én Budán elhunyt.²³ A korban ritka volt, hogy holttesteket ilyen nagy távolságra szállítottak volna, különösen nem nyári melegben, ezért természetes volt, hogy Benét helyben, Budán helyezték örök nyugalomra.²⁴

A budai domonkos-kolostor kiválasztását Bene nyughelyül talán nem a pusztán véletlen indokolta. Bene nemcsak jogi végzettségű, egyetemet járt ember volt,

hanem egyházi rend tagja is, így kerülhetett a firenzei Santa Maria sopra Porta templom élére. Mivel a templom előljáróját a források priornak nevezik és magát Benét is ezzel a titulussal illetik, továbbá a domonkos rend generálisa kérelmezte a pápától, hogy a guelf párt megkapja a templom patronálásának jogát, ezért valószínű, hogy az említett Bene is a domonkos rendhez tartozó szerzetes volt.²⁵ Ily módon magyarázható, hogy miért a domonkos és nem más budai templomban helyezték örök nyugalomra. Ez lehet az egyik ok, de a viszonylag nagyszámú sírkő-lelet és egy-két forrás alapján arra lehet következtetni, hogy a budai domonkos kolostor volt az itáliaiak és általában a dél-európaiak temetkezési helye.²⁶ A sírkövet 1902-ben találta meg Schulek Frigyes (1841–1919) és Foerk Ernő (1868–1934) a templom feltárása közben a szentélyben, másodlagosan a törökkori burkolatba ágyazva.²⁷

Az egy darabban kifaragott vörös márvány kőlap dekorációját egy középen elhelyezett címer, valamint a kőlap keretén körbefutó felirat és egy négykaréjos, négy háromszögű, rézsúvel mélyülő medallionban, ún. *quadrilob*-ban elhelyezett címer adja. A címer egy domborművű háromszögpajzsból és a benne bal haránt elhelyezett, hosszú szárú, gyökeres heraldikus liliomból áll. Továbbá jól kivehetőek a körvonalai egy elkészülte után lefaragott, jobb haránt elhelyezkedésű hasonló liliomnak. A korszakból nem ismert másik olyan sírkő, amelyen a címet egy medallionban helyezték volna el, s ennek a dekoratív elemnek az alkalmazása, főként falfestményeken is csak a XIV. század utolsó évtizedeiben terjedt el a Magyar Királyságban. Ugyanakkor a sírkő gercsei vörös mészkőből készült és kivitelezésében egyértelműen rokonítható más korabeli budai sírkövekkel, s így minden bizonnyal készítő mesterében egy helyi lapicidát tisztelhetünk.²⁸ Ezzel szemben kérdéses, hogy kinek és milyen instrukciói alapján készíthette el a helyi mester a sírkövet, egy-

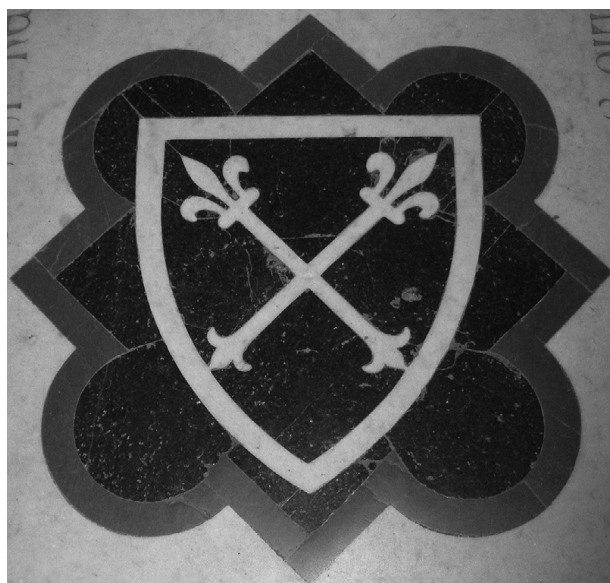

3. kép.

4. kép.

5. kép.

általán heraldikailag pontosnak lehet-e tekinteni a budai sírkő címerábrázolását? A Del Bene családnak jól ismert a XIV. század folyamán használt címere, hiszen több helyen is feltűnik Firenze városában. Egyik ezek közül a Santa Maria Novella templom oldalában elhelyezkedő Cimitero di Plaona külső falán található sírfülkén elhelyezett címer, amelyet talán a XIV. századra lehet datálni. Itt a címerpajzsban már megjelenik mindkét, egymást keresztező száras liliom, amelyek szára ugyanúgy három ágú gyökérzetben végződik, mint a budai síremlék esetében. A különbség a liliomok fején látható: amíg a budai darab esetében a liliomok szirmai hangsúlyosabbak, addig a firenzei címer esetében a középső bibeszál- magház az, amelyet a mester nagyobbban ábrázolt.

Egy másik, jó másfél évszázaddal korábbi emlék a család által már a XIII. század közepe óta patronált Petriolo (ma Firenzéhez tartozó) San Biagio parókiális templomában látható. A XIII. századra datálható síremlék-előlapot másodlagosan befalazva találták a régi sekrestyében a restaurálás alkalmával. A kő jobb oldalán, felül homorú háromszögpajzsban helyezkedik el a két, egymást keresztező stilizált száras liliom, amely csupán gyökérzetében tér el lényegesen a firenzei darabtól, ugyanis itt a gyökérzet három ága lekerekített és nem indás formában végződik.²⁹

A korabeli címerhasználatban megszokottan kisebb eltérések figyelhetők meg a család címerének ábrázolásában egyazon időszakban. A budai sírkő címere a XIV. században a Del Bene család által Firenzében használt címerrel volt azonosítható, mégpedig abban a formában, amely még mindkét, a címerpajzsban látható liliomot magába foglalta. Ebből az következik, hogy a budai sírkő megrendelője pontosan ismerte a család címerhasználatára vonatkozó szokásokat, s így valószínű, hogy a kőfaragónak elmondott elképzeléseiben firenzei minták lehettek a szeme előtt.

A mintákat feltételezhetően a Del Bene család által patronált firenzei Santi Apostoli templomban őrzött két korabeli sírlap jelenthette. A templom főhajójában, a padlózatban helyezték el Bene di Jacopo del Bene apjának, Jacopo di Francesco del Benének sírkövét, aki a felirat tanúsága szerint 1367-ben, kilenc évvel fia előtt halálozott el. A másik sírkő a templom déli mellékhajójának padlózatában látható. Itt Bene unokatestvére, Giovanni d'Amerigo del Bene és felesége, Francesca di messer Albertaccio Riccasoli nyugszik. Giovanni csak 1394-ben hunyt el, a sírlap viszont már 1373 körül elkészült, amikor a felirat szerint feleségét eltemették.

A két sírkő közül Giovanni d'Amerigo és felesége sírköve kevésbé hasonlít a budai darabhoz. A fehér márvány sírlapot egy fekete alapon fehér márvány berakású, stilizált növényi négykaréjok sorából álló „vakmértműves” sorminta motívummal ellátott szegély övezi. Ezzel párhuzamosan vésett felirat fut mind a négy oldalon. A kőlap két végén egy-egy címet helyezt el a mester. A keleti oldalon a feleség, Francesca Riccasoli vörös, sárga és zöldes árnyalatú, márványberakásos technikájú címere látható, amíg a nyugati oldalon a Del Bene család címere található: csepp alakú, felül lekerekített címerpajzsban fehér márvány berakással elkészített, egymást keresztező liliomok, amelyek kialakításukban megegyeznek a Petriolóban látható darabokkal.

Hasonlóan Giovanni sírkövéhez és eltérően Bene sírlapjától, Jacopo di Francesco sírköve is polikróm színezetű. A fehér márvány kőlapot fekete márvány sáv szegélyezi, ezzel párhuzamosan fut négy oldalán a felirat. Az egyetlen dekorációs elem, a családi címer közé-

6. kép.

pen kapott helyet egy négykaréjos, négy háromszögből álló medalionban, amelynek kerete vörös, míg belső része fekete márványberakással készült. A címer háromszögpajzsa fehérrel keretelt, benne fekete alapon fehér márványberakással készült, egymást keresztező liliumokból áll. A liliumok feje és gyökérzete a Petriolóban látható darabhoz, valamint Giovanni címeréhez hasonlatos.

A felirat betűhasználatában és tartalmában is eltér a két sírlap között. Míg a firenzei sírkövön a felirat: „+ s(er) · iacobi · franci / sci · delbene · et · filios · ubi · mcccclxvii · m(en)sis · mai · die / · xxiii · iq(u)em · iaco / bus · primo · sepultus · e · cut · aia · requiescat · i(n)pace” megegyezik írásképpen a kerekített betűkkel, gótikus majuszkulákkal faragott más korabeli firenzei feliratokkal, addig a budai sírkő felirata lineárisabb szerkesztésű betűkkel készült, gótikus minuszkulás felirat. Felirata hasonlatos a másik a budai domonkos-templomból előkerült firenzei sírkövénél feliratával.³⁰ Társadalmi rangjának jelzéseként kerülhetett Bene sírkövére utalás foglalkozására. Itt Benét *iuris civilis doctor egregius dominus*-nak címezték.³¹ Az *dominus* kifejezés a Magyar Királyságban a Kancellária által kiállított hivatalos iratok esetében mindenképp bárót jelentett, ugyanakkor ettől más hiteleshelyek iratai és a magániratok gyakorlata eltérhetett.³² A korabeli Firenzében hivatalos iratok vagy magánlevelezés alkalmával egyaránt az *egregius legum doctor dominus* címzés olvasható a jogi doktorok esetében, amikor a *dominus* szó a vulgáris *messer* titulust helyettesítette a latin nyelvű iratokban.³³ A feliratot készítő kőfaragók általában pontos eligazítást kaptak a megfelelő címzés és egyáltalán a feliratok elkészítésére vonatkozóan, amint ebben az esetben is történhetett, s így minden valószínűség szerint a sírkő megrendelője egy firenzei volt, aki jól ismerte az ottani szokásokat és magát a családot is.

Habár technikájában eltér Bene di Jacopo del Bene budai sírköve apja, Jacopo di Francesco del Bene firenzei sírkövétől, amely eltérések egyértelműen a két terület különböző sírkődivatjával magyarázhatóak, addig kompozícióját tekintve a két egymástól pár évnél távolságban készített sírkő között szoros kapcsolat van. Mindezek a különbségek és hasonlóságok arra utalhatnak, hogy a budai sírkövet egy helyi mester készítette, a kor helyi ízlésvilágának megfelelően, ugyanakkor megrendelője egy, a Del Bene családdal szoros kapcsolatokat ápoló személy lehetett, talán követtársa, Simone di Rinieri Peruzzi vagy még valószínűbb esetben a család egy másik tagja.³⁴

Bene di Jacopo del Bene követjárása csak egy példa lehet arra vonatkozóan, hogy a firenzeiek a budai királyi udvarba tett politikai célú utazásainak milyen kimene-tele lehetett. Voltak olyanok, mint az 1426-ban Budán járt Rinaldo di Maso degli Albizzi, aki követtársával

sikeresen tette meg az utat Buda és Firenze között, és beteljesítette küldetését, s voltak mások, akik, mint az 1427-ben útnak indult Luca di Maso degli Albizzi, akik megbetegedtek a hosszú és sokszor viszontagságokkal teli út során, s ezért kénytelenek voltak hazafordulni. Megint mások, mint Bene di Jacopo del Bene elérték ugyan Buda városát, de minden bizonnyal az út nehézségeinek köszönhetően már soha sem térhettek haza. Bene sírköve az első és ritka, de ugyanakkor nem egyetlen példája annak, hogy firenzei polgárok a helyi divatnak megfelelően, de saját tradícióikat is megtartva temetkeztek a középkori Magyar Királyságban. Fennmaradt sírköveik, mint például az 1405 decemberében Budán elhalálozott firenzei Benedetto fia és az 1426 januárjában Váradon elhunyt Andrea di Filippo Scolari püspök sírköve jelentik ezeknek az emlékeknek a következő állomásait.

Képgyűjtyék

1. kép: Bene di Jacopo del Bene sírköve
Budapest, Budapesti Történeti Múzeum
Vörös mészkő
1,10×2,195 m
1376 körül
Fotó: Prajda Katalin
2. kép: Del Bene- sírkő
Petriolo (Firenze), Chiesa di San Biagio, Sagrestia Vecchia
13. század
Fotó: Prajda Katalin
3. kép: Del Bene- címer
Firenze, Chiesa di Santa Maria Novella, Cimitero di Plaona, Del Bene-sírfülke
14. század
Fotó: Prajda Katalin
4. kép: Giovanni d'Amerigo del Bene sírköve
Firenze, Chiesa di Santi Apostoli
Márvány
1,27×2,63 m
1373 körül
fotó: Prajda Katalin
5. kép: Jacopo di Francesco del Bene sírköve (részlet)
Firenze, Chiesa di Santi Apostoli
Márvány
1,20×2,71m
1367 körül
fotó: Prajda Katalin
6. kép: Jacopo di Francesco del Bene sírköve
Firenze, Chiesa di Santi Apostoli
Márvány
1,20×2,71m
1367 körül
fotó: Prajda Katalin

Jegyzetek

- 1 LŐVEI Pál: *Síremlékszobrászat*. In: *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437. II.* Szerk. BEKE László, MAROSI Ernő, WEHLI Tünde. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. 287–288. (Sz. 41. kat. sz.). A kézirat kritikai áttekintéséért hálával tartozom Lővei Pálnak és Szatlóczki Gábornak. Köszönöm továbbá Végh Andrásnak és Terei Györgynek, hogy személyesen is volt alkalmam megtekinteni a sírkövet.
- 2 DRASKÓCZY István: *Olaszok a 15. századi Erdélyben*. In: *Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. Életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére*. Szerk. DRASKÓCZY István. Budapest, ELTE, 1994. 129; PRAJDA Katalin: *Levelező üzletemberek. Firenzeiek a Zsigmond korban*. Századok, 144. (2010) 2. sz. 301–334; TEKE Zsuzsa: *Firenzei kereskedőtársaságok, kereskedők Magyarországon Zsigmond uralmának megszilárdulása után. 1404–1437*. Századok, 129. (1995) 201–202.
- 3 HOSHINO, Hidetoshi: *Francesco di Jacopo del Bene cittadino fiorentino del Trecento. La famiglia e l'economia*. Annuario dell'Istituto Giapponese di cultura in Roma, IV. Roma, 1966–67. 29–119; Uő.: *Un'azienda laniera della seconda metà del Trecento. I Del Bene*. In: *L'Arte della Lana in Firenze nel basso Medioevo. Il commercio della lana e il mercato dei panni fiorentini nei secoli XIII–XV*. Firenze, 1981. 153–174; SAPORI, Armando: *Una compagnia di Calimala ai primi del Trecento*. Firenze, Olschki, 1932.
- 4 Itt megemlíthető az 1405 decemberében Budán elhunyt firenzei Benedetto fia sírköve, valamint Andrea di Filippo Scolari váradi püspök síremléke. LŐVEI, 1987. 290–291. (Sz. 46. kat. sz.); BALOGH Jolán: *Varadinum. Várad vára. I.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982. 28, 71. (Művészettörténeti Füzetek 131.)
- 5 HOSHINO, 1966–67. 29–119.
- 6 BRUCKER, Gene A.: *Dal Comune alla Signoria. La vita pubblica a Firenze nel primo Rinascimento*. Firenze, Mulino, 1981. 96.
- 7 BRUCKER, 1981. 100–101.
- 8 Archivio di Stato di Firenze (a továbbiakban: ASF), Consulte e Pratiche 38. 46v.
- 9 Bene Villánitól 1361-ben egy jogi könyvet az ún. *Digesto nuovo*-t vásárolt. ASF Del Bene 31. 63r.
- 10 A pápa udvarban Francesco Bruni képviselte a Del Benék érdekeit. ASF Diplomatico, Normali, Arte di Calimala 1366. július 8.; BRUCKER, Gene: *Renaissance Florence*. Berkeley–Los Angeles, University of California Press, 1983. 178–179.
- 11 ASF, Capitani di Parte Guelfa, numeri rossi. 5. 49v. Sírkövének felirata később a szónoklás és a polgári jog doktoraként nevezi meg: „[...] *vir summe eloque(n)cie ac iuris civilis doctor egregi(us) d(omi)n(u)s [...]*” LŐVEI, 1987. 287–288. (Sz. 41. kat. sz.)
- 12 BRUCKER, 1981. 125.
- 13 BRUCKER, Gene: *An Unpublished Source on the Avignones Papacy. The Letters of Francesco Bruni*. Traditio, 19. (1963) 355–358, 362–365. ASF Del Bene 49.
- 14 ASF Signori Missive I Cancelleria 15. 59r.
- 15 GHERARDI, Alessandro: *La guerra dei Fiorentini con Papa Gregorio XI detta la Guerra degli otto santi*. Firenze, Cellini, 1868. 189. 214, 215. dokumentumok.
- 16 Ld. Simone di Rinieri Peruzzi emlékiratait a ciompi-felkelésről. MORPURUO, Salomone: *La guerra degli Otto Santi e il Tumulto dei Ciompi nelle Ricordanze di Simone di Rinieri Peruzzi*. Miscellanea fiorentina di erudizione e storia, 2. (1802) 1–13.
- 17 1377(?) május 10-én kelt irat. ASF Del Bene 50. Ebben az alfondban több számozatlan dokumetum is található, amelyek a követjárásról szólnak.
- 18 1428-ban Piero di messer Luigi Guicciardini firenzei követ, akit Budára küldött a firenzei Signoria Zsigmond királyhoz, napi négy firenzei aranyfrintot kapott tiszteletdíjként. ASF Signori Dieci di Balia otto di Pratica, Legazioni e commissarie missive e responsive 8. 87v.
- 19 A Signoria levele Nagy Lajosnak: ASF, Otto di Balia, Deliberazioni 1. 77–79. ASF Signori Missive I Cancelleria 15. 58r. A regesztát ld. GHERARDI, 1868. 213. dokumentum.
- 20 ASF Signori Missive I Cancelleria 15. 61r.; Egy hét alatt ért 1427. júliusában Firenzéből a Padova közelemben lévő Chioggiába Luca di Maso degli Albizzi és követtársa. ASF Signori Dieci di balia otto di pratica legazioni e commissarie missive e responsive 5. 26r.
- 21 Így az út az említett Maso degli Albizzi és társa számára Velencéből Puláig négy nap volt, majd további öt napig tartott az út Zengig, mivel ellenszél fújt egy napig a tengeren. Tehát 8–10 nap alatt lehetett megtenni a Velence–Zeng útvonalat hajón. ASF Signori Dieci di balia otto di pratica legazioni e commissarie missive e responsive 5. 27r–v.
- 22 Ennyi idő alatt tette meg Rinaldo di Maso degli Albizzi firenzei követ és társa 1426-ban az utat, kisebb pihenőkkel. *Commissioni di Rinaldo degli Albizzi per il Comune di Firenze*. Ed. GUASTI, Cesare. II. Firenze, Cellini, 1867. 590–591; E. KOVÁCS Péter: *Egy firenzei követjárás Magyarországon*. Századok, 144. (2010) 6. sz. 1455–1536.
- 23 Ld. a 30. jegyzetet.
- 24 Matteo di Stefano és Andreadi Filippo Scolari püspököt, akik 1426 januárjában hunytak el Váradon sem vitette haza rokonuk, Ozorai Pipó Firenzébe, annak ellenére, hogy tél volt és mindkettőjük családjá Firenzében élt. ASF Carte Stroziane I. 229. 55r.
- 25 *Commissioni*, 1867, 302–303. 250. dokumentum.
- 26 LŐVEI, Pál: *Mittelalterliche Grabdenkmäler in Buda*. In: *Buda im Mittelalter*. Hrsg. Gerd von BIEGEL. Braunschweig, 1991. 353–354. (Kiállítási katalógus.)

- 27 H. GYÜRKY Katalin: *A budavári középkori domonkos kolostor területén végzett régészeti feltárás*. Budapest Régiségei, 22. (1971) 429–435; SZENDREI János: *A budavári domonkos templom kiásása*. Archaeologiai Értesítő, 22. (1902) 396–400.
- 28 LŐVEI Pál: *A tömött vörös mészkő – „vörös márvány” – a középkori magyarországi művészetben*. Ars Hungarica, 20. (1992) 2. sz. 3–28; LŐVEI Pál – PINTÉR Farkas – BAJNÓCZI Bernadett – TÓTH Mária: *Vörös és fehér díszítőkövek, kristályos és metamorf mészkövek, márványok (Műemléki kutatások természettudományos diagnosztikai háttérrel 1.) Művészettörténeti Értesítő, LVI. (2007) 1. sz. 75–82.*
- 29 CONTI, Marco – MURAGLIA, Maurizio: *La chiesa di San Biagio a Petriolo e le sue confraternite*. Firenze, 1992. 28–29.
- 30 Lővei Pál szíves közlése. LŐVEI, 1987. 290–291. (Sz. 46. kat. sz.)
- 31 „+ hic · iacet · vir · svm(m)e · el / oque(n)cie · ac · iuris · civilis · doctor · egregi(us) · / d(omi)n(u)s · b(e)n(e) · (con)da(m) · iacobi · delb / (e)n flore(n)cie · qui · bude · mig(ra)uit · ad · d(omin)um · an(no) · d(omi)ni · m · / ccc · lxxvi · die · xi / iulii .” LŐVEI, 1987. 287.
- 32 ENGEL Pál: *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. Budapest, MTA TTI, 1998. 93–101.
- 33 ASF Del Bene 49. 336r–340r.
- 34 Elképzeltető, hogy Bene di Jacopo testvérének, Francescónak voltak kereskedelmi kapcsolatai már ekkor a Magyar Királyságban. Ehhez halvány támaszt nyújthat Francesco egy 1391-ben kelt levele, amelyben egy *Nicholo unghero* nevezetű személyt említ. ASF Del Bene 49. 13r.

La sfortunata ambasciata del fiorentino Bene di Jacopo del Bene e la sua lapide sepolcrale a Buda

Ci sono solo poche le opere d'arte che testimoniano la presenza di fiorentini, o di italiani in genere, nel Regno d'Ungheria durante il regno di Luigi I (1342–1382). Da questo punto di vista è soprattutto straordinaria la lapide sepolcrale del fiorentino Bene di Jacopo del Bene, ospitata oggi nella collezione permanente del Museo Storico di Budapest (Budapesti Történeti Múzeum). Poiché Bene non venne mai registrato negli archivi ungheresi, si trattava finora dell'unica testimonianza del suo soggiorno a Buda. Visto che l'Archivio di Stato di Firenze conserva un intero fondo dedicato alla storia della famiglia Del Bene è stato possibile di ricostruire la vita di Bene e le circostanze del suo viaggio a Buda.

Bene, figlio del mercante internazionale, Jacopo di Francesco del Bene, cominciò i suoi studi universitari a Bologna nel 1356, dove studiò diritto canonico presso il celebre decretalista Giovanni Calderini. Dopo aver ottenuto il titolo di dottore in legge, il 24 aprile 1376 Bene venne nominato insieme a un suo concittadino, Simone di Rinieri Peruzzi, ambasciatore dal re ungherese Luigi I. L'ambasciata si concluse tragicamente per Bene, il quale morì a Buda poche settimane dopo la sua partenza. Il corpo però non venne riportato a Firenze, ma fu sepolto nella chiesa domenicana di Buda.

La lapide sepolcrale in apparenza fisica si inserisce in modo organico nelle tradizioni sepolcrali diffuse in quel periodo nel territorio del Regno d'Ungheria. La lapide era costruita di calcare rosso proveniente dal Monte Gerecse. Oltre all'iscrizione, che circonda la pietra rettangolare, la lapide contiene solo un elemento decorativo, uno stemma incompleto. Il campo dello stemma, che compare in un quadrilobo, comprende un giglio, che ne avrebbe incrociato un altro, mai completato. Questi quadrilobi erano elementi tipici della cul-

tura visiva a Firenze, e grazie alla mediazione culturale con la Penisola Italiana, il loro uso si diffuse nel Regno d'Ungheria a partire dalla seconda metà del XIV secolo, però questi quadrilobi non appaiono mai come elementi decorativi su tombe sepolcrali del periodo. Invece una lapide sepolcrale di marmo intarsiato, conservata nella chiesa di Santi Apostoli a Firenze ed appartenente al padre di Bene, chiamato Jacopo di Francesco del Bene (1367†), assomiglia in modo impressionante alla lapide sepolcrale di Bene. Entrambe le pietre sono decorate solo con lo stemma familiare inserito in un quadrilobo e circondato dall'iscrizione. Ci sono solo tre maggiori differenze tra le due pietre: nella forma dei quadrilobi e dei gigli e, più significativamente, nell'utilizzo dei colori. La lapide sepolcrale di Bene è monocroma, mentre quella di Jacopo è composta da tre colori. Questa differenza può essere semplicemente spiegata con il fatto che nel Regno d'Ungheria la tecnica dell'intarsio marmoreo, che comprendeva l'usanza di più colori, non si era diffusa e non venne mai applicata nel caso delle tombe sepolcrali durante il XIV secolo. Questa importante differenza nella tecnica rimanda anche all'identità del maestro, che con grande probabilità era un lapicida locale, che non usava la tecnica dei maestri fiorentini. Però il committente della lapide sepolcrale, probabilmente un fiorentino (Simone Peruzzi oppure un membro della famiglia Del Bene) conosceva piuttosto bene lo stemma familiare dei Del Bene e i costumi fiorentini collegati all'uso dei titoli. Bene viene infatti citato come *egregius legum doctor dominus*, un titolo usato ai dottori in legge nella Firenze medievale.

Perciò si può constatare che la lapide sepolcrale di Bene del Bene presenta le caratteristiche di una lapide sepolcrale prodotta da un maestro locale nel Regno d'Ungheria, mentre la composizione suggerisce l'esistenza di un committente fiorentino.

